

SZABÓ ANDRÁS

Kiszakadás vagy leszakadás

Diszfunkciók a felnőtté válás során

A napjainkban felnőtté váló *fiatalok élethelyzete kifejezetten nehéz*, kényszeresebb élvetvezetés jellemzi őket és kiszolgáltatottabbakká váltak önmaguk és a környezetük számára. Ugyanakkor az ifjúságpolitika meglévő szereplői – vagyis az állami, az önkormányzati és a társadalmi szervezetek, közöttük az érintett korosztályok szervezetei – ellentmondásos és defenzív szerepvállalásukkal jelenleg gyakran egymás helyzetét nehezítik, és nemritkán nagyon messze kerülnek a fiataloktól, a fiatalok valóságos problémáitól.

Mindebben bizonyára sok az örökség, az automatizmus, a figyelmetlenség, a stigma. Az ifjúsági feladatok megragadását persze különösképpen megnehezíti, hogy ágazati szempontból szinte értelmezhetetlenek – minden jó szándékú kísérlet ellenére. Az ifjúság kérdései ugyanis egyszerre oktatási, kulturális, művészeti, szociális, kriminális, egészségügyi, környezetvédelmi, jogi, érdekvédelmi, honvédelmi, modernizációs stb. kérdések. Valójában azonban *az ifjúság kérdései funkcionális kérdések*. Olyan kérdések, amelyeket nehezen lehet besorolni, amelyek – mint ellátatlan feladatok – mindig rosszkor jelentkezhetnek, amelyek többletproblémaként egy-egy társadalmi összefüggésben ingerelhetik, állásfoglalásra készíthetik a felnőtt társadalmat.

Hiszen bármilyen elszomorító, a fiatalok egyre könnyebben, egyre nagyobb számban és talán egyre hamarabb szakadnak ki a családjukból és hagyják ott idő előtt az iskolát. Sokan kerülnek szembe minden intézménnyel (és a felnőttek többségével), és keverednek az őket körülvevő, őket segíteni képes intézményeken kívülre. Bármennyire is nem szeretnénk, a fiatalok körében kimutathatóan erősödik a kriminális befolyás; a fiatalok közül túl sokan válhatnak az erőszak áldozatává és egyben nemritkán az elkövetőjévé is. A mai fiatalok közül többen talán joggal érzik úgy, hogy a felnőtt társadalom nem várja őket. Tagadhatatlan tény az is, hogy a mai fiatalok közül igen sokan nőnek fel munkavállalói tapasztalatok nélkül, és így a pályakezdés helyett (szerencsés esetben) mindenféle pótmegoldásra kényszerülnek. Az önálló egzisztenciateremtés, netán a családalapítás pedig bátor vállalkozás azoknak a fiataloknak, akik nem tudnak támogatást szerezni otthonról. Így aztán a mai fiatalok számottevő része valóságos perspektíva és igazi kapcsolatok nélkül él, egyik napról a másikra. A legtöbben azért otthon laknak, mégis mintha fényévekre kerültek volna minden álmuktól. Lebegnek, valamiféle kényszeres realitásban léteznek, s valójában az életük nem szól semmiről.

A statisztikák is tanúsítják: a szakadás korán jelentkezik

A felnőtté válás folyamatában a fiatalok között, meglehetősen korán, erőteljes különbségek alakulnak ki, jobbra a szerencsésebb háttérrel, a jobb alkalmazkodási feltételekkel rendelkező fiatalok javára. Mindez tulajdonképpen rendben is lenne: hogy ti. a fiatalok világa leképezi, illetve megelőlegezi a felnőttek között, társadalmi szinten kialakult különbségeket. Ez a különbség azonban egyrészt a szükségesnél hamarabb jelentkezik (még nem értik, de már élik), másrészt az életkorból fakadó, egymás felé irányuló megnövekedett korosztályi figyelmet és érdeklődést terheli meg, és teremt ezáltal szinte kezelhetetlen megosztottságot köztük. A korai elszakadás a felnőtté válást segítő intézményektől és a fiatalok erőteljes megosztottsága nem egyszerűen az elviselhetőség határáig nehezíti meg a fiatalok nagy részének felnőtté válását, hanem indokolatlanul megnöveli közöttük azoknak a „vesztetteknek” a számát is, akik az álmaik és a lehetőségeik szintjén messze alul teljesítenek, akik kétségeikben és választásaikban egyedül maradnak, akik – jobb híján – más „megoldást” keresnek.

A mai fiatalok felnőtté válása egyértelműen olyan jelenségekkel jár, amelyeket egyre kevésbé lehet figyelmen kívül hagyni. Mintha örökké valami kényszerű lemaradásban lennénk. A fiatalok ismert helyzete és gyakran nem éppen „konform” megnyilvánulásai pedig ijesztő tendenciákra utalnak. A fiatalok néhány nehezebb helyzetben levő csoportjával összefüggésben – bármilyen nehéz is kimondani – gyakorlatilag szocializációs szükséghelyzet jött létre. Ennek az alábbiak a jellemzői:

1. Kilátástalannak látszik számukra a jövő

A saját életükről kialakult kép leginkább rövid távú (messzebbre egyszerűen nem látnak), amelyben valószerűtlennek látszó akadályok vannak. A nehezebb helyzetben lévő fiatalok élettörténete ráadásul már egy sor alig feldolgozható, indulatokkal terhes eseményt is rejt, amelyekkel gyakorlatilag magukra maradnak. Az általuk elérhető, pontosabban az általuk kitűzhető célok pedig kevésbé látszanak vonzónak, ezekkel a terhekkel a hátuk mögött. Nem látnak olyan célt, ami igazán komoly áldozatvállalásra (azaz további lemondásra, erőkifejtésre stb.) készítené őket. Olyan messzinek, annyira elérhetetlennek látszanak ezek a célok, hogy azt érzik: nem is nagyon érdemes ezekért bármit is tenni. A jövő egésze számukra inkább homályos és valószerűtlen, szinte meseszerű, amiben egyszerűen nem is tudják elképzelni önmagukat. Az az életvitel pedig, amit a saját felnőtt környezetükben látnak, finoman szólva, nem csábítja, nem vonzza őket, sokan közülük egyszerűen nem is akarnak felnőttek lenni. És éppen abban a dinamikusán változó életkorban szereznek a fiatalok ilyen nehezen feldolgozható (bénító, lehangoló, kényszerítő) élményt, amikor az eljövendő felnőtt életük szempontjából annyira meghatározó és feltétlenül megvalósítandó álmokat kellene szövögetniük.

2. Kriminális veszélyek intenzív és tartós jelenléte

Míthogy a konkrétan kitűzhető és bejárható célok a fiatalok számára alig érzékelhetőek, minden gyorsabban hódít közöttük, ami azonnali sikereket, azonnal vagy nagyon hamar látható „eredményeket” ígér. A társadalmi környezet pedig csak úgy ontja feléjük a deviáns mintákat. Sajátos alvilági „kínálati piac” jött létre és ijesztő hatékonysággal vonzza a fiatalokat. A kriminalizálódás tendenciája a fiatalok között egyáltalán nem független attól, hogy a felnőtt társadalomnak „sem erőssége” a törvényesség; nem kifejezetten szabálykövető, törvénytisztelő időket élünk. Mintha az emberek törvényességbe, igazságosságba vetett hite manapság a megoldatlannak látszó, a következmények nélküli ügyek által vizsgázná. Talán nem is véletlen, hogy a felnőtté váló fiatalok között sokak számára a hétköznapi cselekvési tér, a lehetséges társas mozgási tér nem egyszerűen beszűkült, hanem egyértelműen eltolódott a törvényesség határán túlra. A legtöbben közöttük valóságos perspektíva nélkül csupán „műanyag álmokat” ringatnak a gyors meggazdagodásról, a veszélyben helytálló, győzni képes „hősök” tetteiről, és egy sor, a hamis filmekben kérielt torz szerepről. Ezek a nehezebb sorsú, problematikusabb fiatalok vélt érdekük és szerény társadalmi tapasztalatuk következtében a lehető legkönnyebben befolyásolható társadalmi csoportot adják, akik talán a legkönnyebben (és látszatra a legkevesebbet) kockáztatnak. Mindez azt is jelenti, hogy a bűnelkövetői tapasztalatokból nagyon hamar indulhat közöttük valódi, következményekkel teli, kriminális karrier.

3. Kommunikációs „zárlat” alakult ki

ÚT A TELJES ELSZIGETELŐDÉS FELÉ – SZUBKULTURÁLIS TENDENCIÁK

A generációk közötti távolság tradicionálisan nagy, a napi társas viszonyok között szinte mégsem tűnik fel, annyira beleépült a hétköznapi életbe. Egy-egy társadalmi szituációban manapság már szinte „természetes módon” kerülhetnek egymással szembe fiatalok és idősebbek, akik érdekeik és igényeik mentén abszurd módon rangsorba állíthatók, vagyis a leghetetlenebb módon összehasonlíthatók, tulajdonképpen egyszerűen kijátszhatók egymással. A generációs kapcsolatok pedig – éppen a fiatalok felnőtté válása idején – a minimálisra zsugorodtak, az egyes korosztályok alig tudnak egymásról valamit. A fiatalok számára mindezt csak tovább élezi a saját korosztályukon belül mélyülő szakadékok, növekvő távolságok. Az elmúlt időszakban ismét érzékelhető az a tendencia, hogy a fiatalok egyes csoportjai bezáródnak, és nyíltan (vagy esetleg valamilyen áttételes módon) szembehelyezkednek egymással és a környezetükkel. A kriminális befolyás mindehhez csak többletteret, és az ilyen módon kialakuló szubkulturális tendenciák a fiatalok jelzett csoportjaival összefüggésben radikálisan megakadályozzák a társadalmi kooperációs lehetőségeket.

ELŐÍTÉLETES TÁRSADALMI KÖRNYEZETBEN

1. Leegyszerűsített személyiségkép, 2. lebecsült sebezhetőség, 3. túlbecsült kompetencia.

Amikor a nemzedékek között ennyire megnövekedett a távolság, különös módon meghatározóvá vált, hogy milyenek látják egymást az emberek, mi mindent gondolnak egymásról és legfőképpen miképpen viselkednek egymással. Aligha meglepetés tehát, hogy valóságos kapcsolatok és információ nélkül a fiatalok egyes csoportjaival összefüggésben megnövekedett a látszat jelentősége, a közvetett, az áttételes tájékozódás, a különféle jelekből a valóságból levont, elrugaszkodó következtetések súlya. Ez a tulajdonképpen attributív mozzanat egy sor félreértéssel és félreértelmezéssel jár, legalább annyira nem értik egymást a felek, mint amennyire nem is bíznak egymásban. A fiatalok nehezebb helyzetben levő csoportjait pedig, éppen a valóságos kapcsolatok híján, mára már egyértelműen előítéletes társadalmi környezet veszi körül, amely meghatározza ezeknek a fiataloknak a mozgásterét. Ezekről a fiatalokról sokakban kifejezetten leegyszerűsített kép él. Ez a redukált emberkép gyakorlatilag azt jelenti, hogy aki így látja őket, az nem számol a fiatalok személyiségének lelki jelenségeivel, a magatartásukat meghatározó irracionális tényezőkkel, a változás lehetőségével, és ezért figyelmen kívül hagyhatja a személyiségüket érő sérelmeket, veszteségeket is, egyszerűen lebecsülheti e fiatalok sebezhetőségét. Problémás viselkedésükről, mindennapos életükről pedig olyan hiedelem élhet, amelyben a megszokottnál is jobban felerősödik az a vélekedés, hogy minden csak rajtuk múlik, mintha a problémás viselkedés megváltoztatásához alapvetően az akaraterő feltámasztására lenne szükség, amivel egyértelműen túlbecsülik az érintett fiatalok kompetenciáját.

SZEGÉNYES KOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK

A fiatalok kommunikációs kultúrája sohasem független a közvetlen, a társas környezetükben szerzett tapasztalatoktól. A meglévő kommunikációs eszközök használatának módja azonban nem feltétlenül csak szociológiai értelemben különülhet el egymástól, mindezt nagyban befolyásolhatja az érintett fiatalok diszpozíciója, aktuális sorshelyzete. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai tulajdonképpen olyan kommunikációs környezetben élnek, amelyet alapvetően az indulatos és konfliktusos életvitel jellemez, és amelyben szegényesek, korlátozottak a nyelvi kifejezőeszközök. Az ilyen helyzetben élő fiatalok szerényebb tanulási teljesítménye is a meglévő, gyakran kifejezetten szegényes nyelvi eszközökkel, illetőleg a szerény intellektuális készletekkel magyarázható. E fiatalok számára az adott, egyszerűbb kommunikációs készlet önmagában is akadályozza, sokszorosán megnehezíti a bonyolultabb társas ismeretek elsajátítását, a differenciáltabb érzelmek, élmények kifejezését. A zömében gesztusokkal kísért, egyszerűbb nyelvi eszközök azonban még inkább nehezzé, töredezetté válhatnak, ha a fiatalok aktuális élethelyzetükben megoldatlannak látszó konfliktussal találkoznak; különös kommunikációs zárlat keletkezik, amelyben az életvezetés szempontjából meghatározó szándék és akarat kifejezése válik kudarcossá, lehetetlenül el.

4. *Elégtelen és/vagy negatív társadalmi tapasztalatok*

A társadalmi környezet ezer és ezer csatornán keresztül sugározza a fiatalok felé, hogy mit tart sikeresnek és követésre méltónak, mit támogat a leginkább, és mi mindent szorítana ki a hétköznapi életből. A mai világ pontosan olyat mutat, amelyet tud, amilyen értékek és normák gyakorlatilag megjeleníthetők: jelenleg az alapvetően zavaros, ellentmondásokkal teli értékviszonyokat mutatja, amelyek között egy sor elidegenítő, öncélú vagy nem éppen konstruktív fogyasztási modell is van. Aligha meglepetés, hogy ezek között az eligazodás roppant nehéz, hiszen az egyes felmutatott értékek annyira szembefeszülnek, ugyanakkor olyan békében megférnek egymással, hogy ez a képtelenség már-már mindennapos élmény.

Nem feltétlenül az a legnagyobb baj, hogy napjainkban az eltérő, az ideiglenes értékek, minták, normák váltak a meghatározókká, hanem hogy a felnőtté váló fiatalok önnön képességeik érvényesítéséhez, ha úgy tetszik, értékesítéséhez, alig kapnak komoly segítséget, kapaszkodót. Napjaink változó világa jószívről magára hagyja őket, megfélelmezteti a gyermekeiről. A fiatalok egyszerűen keveset tudhatnak arról, hogy a felmutatott mintákat (az álmaikat) miképpen lehet elérni, hogyan kellene ezekért lépni, cselekedni egyik napról a másikra. A célok kitűzéséhez és eléréséhez, illetőleg mindennek során az akadályok leküzdéséhez alig kapnak elégséges konstruktív eszközöket. Enélkül pedig hogyan lehet a jövőről álmodniuk?

A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai számára a felnőtté válás – kis túlzással – maga a kiábrándulás folyamata, hiszen életük már nagyon korai szakaszában intoleráns, erőszakos, durva világot tapasztalhatnak meg, amely legalább annyira átláthatatlan, mint leküzdhetetlen akadályokkal teli, s amelyben az érvényesülés gyakran nincs összhangban a társadalmilag hirdett normákkal, és amely nagy kedvvel jutalmazza az erőszakot és bünteti a gyengét. Az álmok is „átkriminalizáltak”, valóságosnak és elérhetőnek, amivel álmodójukat infantilis állapotban „tartósítják”.

5. *Addiktív, védekező diszpozíció – gyakran konkrét drogokkal, erőszakkal, önbüntető tendenciákkal*

A mai fiataloknak egyáltalán nem egyszerű feladatot jelent felnőtté válni. Sokan úgy érezhetik: irracionálisra növekedett számukra a tét és egyáltalán nem biztos, hogy képesek lesznek helytállni. A kommunikációs eszközökben szegényes, nehezebb életviszonyok között élő fiatalok, akik a világról kevés, de annál keserűbb tapasztalattal rendelkeznek, cél és támogató környezet nélkül, gyakran megoldatlannak látszó konfliktusokba keverednek. Sokszorosan nagyobb közöttük a kudarc, a bukás valószínűsége, amit éppen a felnőtté válás intenzív időszakában roppant nehéz feldolgozni.

Az előbbieket követve megnövekedett a nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok között a konfliktus elöl elbújó, a konfliktusokat elhárító, a védekező, a tagadó viselkedéssel reagálók száma. Sokan közülük egyszerűen nem képesek elviselni a helyzetüket, a saját képességeik vélt korlátaival és a „sze-

rencsétlen” életkörülményekkel együtt. Minden álmuk ellenére a sorsuk gyakran durva világ, amely gyakorlatilag „erőszakra” és menekülésre szocializálja őket. Életükbe nem fér bele a jövő, számukra minden csak rövid távú. Elhárítanak tehát maguktól mindent, ami változással (kudarccal és fájdalommal) jár, és védelmet, kapaszkodót keresnek. Az ilyen módon kialakult élethelyzet biztonságát (hogy az egyén legalább belül érezze magát védettnek), valódi problémamegoldás nélkül, a függés egyre inkább bővülő, nagyon széles eszköztára „szolgálja”. Igazi „boldogságipar” jött létre, amely teljes intenzitással próbálja kiszolgálni a függést kereső fiatalok vélt igényeit.

Nagyon sokféléttől kerülhetnek tehát a fiatalok addiktív sorshelyzetbe, amelyben az érintettek hétköznapi tetteit, de még az álmait is alapvetően a kényszerek működtetik. Naponta szembesülhetnek azzal, hogy nem is tehetnek mást. Mintha valamiféle üvegbura venné körül őket, amely mintha összeszorítaná őket, kiszorítaná belőlük az önálló mozdulatot, az önmegvalósítás képességét, de megengedné számukra, lássák, mi az, amit nem érhetnek el...

6. Visszajelzés nélküli, gyakran torz, irreális énkép, elégtelen, negatív beállítottságú önismeret a saját képességekről

A nehezebb élethelyzetben levő fiatalok nagy részét kényszerítő, szinte kényszeres életvezetés jellemzi, és bármilyen úton is kerültek szorongató életkörülmények közé, a helyzetüket sorsszerűnek élik meg. Ezeknek a fiataloknak a kudarcokkal és illúziókkal teli, alig változó, legfeljebb valószerűtlenül lebegő élethelyzete különös „kíséretet” kap attól, hogy légüres (és előítéletes) társas környezetben kell felnőniük. Mintha ebben a különben eleven, befogadó életszakaszban „vakrepülés” lenne a sorsuk. Környezetüktől önmagukra vonatkozóan nem, vagy alig kapnak érdemi visszajelzést. Konfliktusokkal és feszültségekkel bővelkedő életüket vagy egyáltalán nem látják át, vagy nem a valóságnak (azaz a képességeiknek és lehetőségeiknek) megfelelően látják. Talán nem is véletlen, hogy a nehezebb sorshelyzetben felnövekvő fiatalokban gyakran meglehetősen hamar torz, irreális énkép alakul ki, amelyet a konkrét, a saját képességeikkel és lehetőségeikkel összefüggésben inkább negatív beállítottság jellemez és amely az aktivitás teljes elvesztésével és elszigetelődéssel (illetve kollektív elszigetelődéssel) járhat. Az ilyen körülmények között felnőtté váló fiatalok képzeletvilága, fantáziája önmagukról és a világról, a világgal való kapcsolatukról teljességgel eltorzulhat, s lelki mechanizmusai közül a valószerűtlen, „műanyag” álmok kezdenek dominálni. Majd ezek az álmok is elapadhatnak, és a valószerűtlen sorshelyzetben, igazi változások nélkül valamilyen módon pótolni, táplálni kell ezt a felnőtté váló fiatalok életét annyira meghatározó, vágyakat kifejező, jövőt megidéző fantáziát, amire például a kábítószeres kiválóan alkalmasak.

Mielőbb kellene csinálni valamit, de...

A kilábalás a kialakult helyzetből sohasem lehet független a társadalmi környezet állapotváltozásaitól. Ez gyakorlatilag azt jelenti, ha a társadalmi összfigyelem továbbra is elkerüli (és elítéli, leírja stb.) a nehezebb helyzetbe kerülő fiatalokat, vagyis ha a felnőtté válás feltételrendszere nem javul általuk is érzékelhető módon, ha az ilyen sorsú fiatalok számára érdemben nem születnek őket segítő konkrét intézkedések, ha nem jönnek létre segítő intézmények és szervezetek, akkor a fiatalok korai kiszakadása további súlyos következményeket hozhat. A felnőtté váló fiatalok körül kialakult kapcsolat nélküli szituáció konzekvenciái ugyanis gyakorlatilag szinte teljességgel kiszámíthatatlanok.

Könnyű persze azt mondani, hogy legyen végre a gyakorlatban is érzékelhető cél a fiatalok számára (ha úgy tetszik, tudatni kell velük: szükség van rájuk), amikor a hétköznapok valósága egészen másról szól. Minden változás (ha van változási szándék) ugyanis itt kezdődik. Lehet talán úgy is fogalmazni, akkor érezhetik a fiatalok, hogy számítanak, szükség van rájuk, ha a felnőttek türelemmel figyelik és segítik őket, ha az életkezdésükhöz valóságos lehetőségeket – és kudarc esetén az újrakezdésre ismét bizalmat és újabb alkalmat – kapnak tőlük, ha megértéssel fogadják a nem ritkán szokatlan felfogású kezdeményezéseiket (mert a felnőttek tudják, abból születethet minden érték és eredmény).

Könnyű arról is értekezni, hogy a fiatalok felnőtté válása szempontjából elkerülhetetlen az őket segíteni hivatott intézményes környezet újrászerveződése. Könnyű kijelenteni, hogy ne csak néhány ifjúsági információs iroda és néhány elhivatott, de feltételeiben és szakmai bázisában megszorított, erőltet szervezet viaskodjon a feladatokkal, hogy az eligazodásban és segítő, megelőző feladatokban bátrabban kell számítani az életkorban egymáshoz közel álló fiatalokra, újkeletű megfogalmazással a kortársakra. Csupán a klasszikus alapintézmények (család, iskola) ellentmondásos szerepére, tisztázatlan alapfeladataira kell gondolnunk, hogy hamar megtaláljuk, mi mindent kellene ahhoz tenni, hogy a helyzet megváltozzon és elkezdődjön végre a korlátok lebontása...

A szakadás megállítása

Igen, az alapintézmények társadalmi funkciója, aktuális helyzete, szellemisége a kialakult helyzet kulcsa. Ők közvetítik ugyanis a felnövekvő fiatalok számára a szélesebb társadalmi környezet üzenetét, hogy mikor, miben és hogyan számítanak (vagy nem számítanak) rájuk. A hétköznapok gyakorlatába belevesző konkrét értékeket és normákat sajátítják el ekkor, amelyek aztán alapvetően megszabják a fiatalok életútját, ha úgy tetszik, a sorsát. Mindaz ugyanis, ami a családokban és az iskolákban történik vagy nem történik meg, csak nagyon nehezen és az egyáltalán nem korrigálható. A felnőtté váló fiatalok között ijesztő számban tapasztalható korai szakadás

jelensége pedig világos üzenet arra vonatkozóan, hogy hol kell elkezdni az érdemi változást.

A kialakult helyzet azért ennél is összetettebb, aligha vezethető le mindezekből olyan alapos okfejtés, amely teljes bizonyossággal előrevehethető a következményeket. A fiatalok felnőtté válása során ugyanis semmilyen súlyos vagy ijesztő eseménysor nem idézhet elő önmagában tragikus, sokakat magával rántó nemzedéki szakadást, a társadalmi működéseknek legalább annyira sajátja egy egyensúlyt kereső, kiegyenlítő, önkorrekciós mechanizmus. Bizonyára furcsán cseng, de mindez azt jelenti, hogy a szocializáció „vesztésre álló” résztvevői is átalakulhatnak, és noha nagyságrendekkel az elvárható szintek alatt lesznek képesek teljesíteni, kialakulhat bennük mégis egy sor, az adott élethelyzetük által kiváltott konstruktív norma és életképesség. Ez is természetesen „társadalmi termék”, amely aztán egyértelműen visszahathat az újabb generációk felnőtté válására. A szinte mindennel szemben álló, destruktívnak indult, védekező fiatalok csoportjainak normái azonban az indulatoktól fokozatosan megszabadulva, szinte észrevétlenül, átalakulhatnak, és egy idő múlva ezek a „nehezen kezelhető” fiatalok sajátos kultúrájukkal, az emberi együttélés szempontjából egyre inkább elviselhető életvitelükkel egyszerűen bekapcsolódhatnak a felnőttek világába. Gyakorlatilag az újabb családok (mert nagy részüket kiterjedt problémák között felnőtt fiatalok fogják alkotni) átörökítő funkciói, konkrét szerepe is átalakulhat, és a bennük felnövekvő újabb generáció a korábban felnőtté váló fiatalokhoz viszonyítva másfajta képességekre tehet szert (és másfajta hiányokat szenvedhet el). Az iskolák is megváltozhatnak, másként nem is bírnának állandó látogatóikkal, és nem lennének képesek megfelelni a folyamatosan változó társadalmi szintű megrendeléseknek.

A felnőtté válás során jelentkező, általunk érzékelhető szakadással tehát nem az a baj, hogy a nemzedéki újratermelés folyamatát veszélyezteti, hanem hogy az ilyen módon létrejövő változás nagyon sokba kerül, hogy a kialakult helyzet ijesztő méretekre növelte a potenciális vesztesek számát, mert a fiatalokat körülvevő intézményrendszer nehezen reagál a kialakult helyzetre, mert a mai társadalom nem képes alternatívát, azaz átfogó korrekciós és újratekintési lehetőségeket teremteni a számukra, és mert a nehéz helyzetben felnövekedő fiatalok elhanyagolásával elvesztegeti a társadalom természetes erőforrásait.

Az újratekintés feltételrendszere

A változtatás lehetősége a leggyakrabban ott rejtőzik, ahol maga a konfliktus, a probléma keletkezett. Ennek a tulajdonképpen nyilvánvaló összefüggésnek a gyakorlati felfedezésére akkor nyílik a leghamarabb esélyünk, ha a nehezebb élethelyzetben levő fiatalok sorsát elsősorban nem a balszerencsének vagy a velejéig rosszhiszemű intézkedések következményeinek tulajdonítjuk, hanem az érintettek részvételére és az ő részvételükkel sorskonfliktusuk lehetséges konkrét megoldására összpontosítunk. Ha már a megoldás feltárá-

sának felelősségében megkísérelünk közösséget vállalni az érintett fiatalokkal, de nem egyszerűsítjük le felnőtté válásuk útját.

A szükséges teendők újragondolásához, a funkciók tisztázásához semmiképpen sem szabadna megfélekedni arról, hogy a felnőtté válás minden egyes fiatal számára teljes mértékben egyéni út, egyéni feladat, amelyhez mindenkinek másféleképpen lehet szüksége segítségre. Nem lehet jelen tehát a fiatalokat körülvevő alapintézményekben olyan szempont, amely valamilyen formalizált egységesség, valamilyen rövidlátó következetesség nevében kihagyja, leírja az alkalmazkodással nehezebben megbirkózókat. Csupán azért, mert a többségnek szokott sikerülni. Mindamellet ha ekkora léptékben jelentkeznek a felnőtté váló fiatalok között alkalmazkodási zavarok (amint az az elmúlt időszakban jellemzővé vált), azt nem lehet elvárni a jelzett alapintézményektől, hogy egyszerű felszólításra azonnal képesek legyenek képviselni, közvetíteni az új (értékben, normában megjelenő) követelményeket.

Az újrakezdés feltételrendszerének megteremtése azonban nem feltétlenül csak a felnővekedni akaró fiatalok miatt szükséges, a társadalmi praxis minden életkorban szükségessé teheti, hogy a korábbiakhoz képest valami egészen mást, teljesen előlről tudjunk kezdeni. Természetesen itt nem arról van szó, hogy csodaszert találhatunk egy romló folyamat megállítására és visszafordítására. Inkább a meglévő lehetőségek újszerű, funkcionálisabb megközelítésére szeretnénk törekedni. A sikeresebb felnőtté váláshoz, illetőleg az eredményes újrakezdéshez – megítélésem szerint – léteznek a nehezebb körülmények között élő fiatalokban és őket körülvevő társas környezetben elégséges tartalékok. Jóval több múlik ugyanis a felnőtté váló fiatalokon, de több múlik a környezetükön is. Éleesebbé váltak a társas viszonyok, a szűkebb életkezdesi feltételek következtében nagyobb lett a tét. A potenciális vesztesek száma is érzékelhető mértékben megnövekedett. Nem véletlen tehát, hogy mindenekelőtt a felnőtté váló fiatalok körül lévő támogató, segítő lehetőségek újrászervezésével kell kezdenünk.

Mindenképpen olyan mechanizmusra van szükség, amely „vakrepülés” helyett azt segíti elő, hogy a fiatalok használható, konkrét visszajelzést kapjanak önmagukról. Azoktól, akiktől csak lehet. Hogy képessé váljanak önnön sorshelyzetüket azonosítani, hogy felfedezhessék benne önmagukat és konkrét lehetőségeiket, hogy a jövőről bátran tudjanak álmodni, hogy komoly terveket szövhessenek. Az újrakezdés, egyáltalán az életkezdes szempontjából kifejezetten sok múlik a fiatalok biztonságos önértékkérzetét adó eligazodás és választás (másként a döntés) képességén. A saját döntés képességének a felfedezésén. (Döntés, célok kitűzése révén pedig már a tanulásnak is lehet újra értelme.) Mindezek a képességek igazán konkrét kapcsolatok között, közvetlen társas környezetben fejleszthetők. Hatékony visszajelzés ugyanis leginkább valóságközeli élethelyzetben szerezhető meg. Hiszen a döntés ekkor – szerencsés esetben – konkrét saját élmény, amikor a meghozott vagy elmaradt döntés következményeit konkrét helyzetben viselni kell és lehet.